

Economische impact coronacrisis op Zeeuwse vrijetijdseconomie (vervolgonderzoek)

Toeristisch
Ondernemend
Zeeland

Impuls
Zeeland

Provincie
Zeeland

Introductie

De maatregelen tegen het coronavirus raken het toerisme en de vrijetijdssector in Zeeland verschrikkelijk hard. Eind maart heeft HZ Kenniscentrum Kusttoerisme samen met Toeristisch Ondernemend Zeeland (TOZ) en Economische Impuls Zeeland onderzoek gedaan naar verwachte impact voor de toeristische ondernemers, om zo namens de ondernemers te lobbyen voor aanvullende steun. Inmiddels is het eind juni, is er een nieuw steunpakket van de Rijksoverheid en zijn veel maatregelen versoepeld.

Doel van dit vervolgonderzoek is om de schade in het voorseizoen 2020 en de verwachtingen voor zomer en najaar 2020 in beeld te brengen. Met de uitkomsten gaan TOZ, Economische Impuls Zeeland en HZ Kenniscentrum Kusttoerisme opnieuw aan de slag om ondernemers te helpen waar zij kunnen en om bij de overheden te lobbyen voor steun en/of aanpassing van maatregelen.

Inhoudsopgave

1. Context	4
2. Respons	7
3. Omzet	10
4. Personeel	15
5. Investerings	19
6. Financiële steun	22
7. Kansen	24
8. Knelpunten	27
9. Conclusie	33

1 Context

In totaal hebben 118 respondenten de vragenlijst (grotendeels) ingevuld. Dit aantal is niet representatief voor de Zeeuwse toerisme- en vrijetijdssector. De uitkomsten geven slechts een indruk van de actuele situatie en van de knelpunten bij het ondernemen in de 1,5 metersamenleving.

Uit de verschillende recente onderzoeken en analyses van andere beschikbare data ontstaat langzamerhand een completer beeld van de totale impact op het toerisme in Zeeland. Deze worden samengevat in een leaflet die HZ Kenniscentrum Kusttoerisme op 9 juli zal publiceren. Alvast wat highlights:

- De jaaromzet van verblijfsaccommodaties in Zeeland is zo'n € 600 miljoen. Deze bedrijven hebben in de afgelopen maanden naar schatting 2,5 miljoen toeristische overnachtingen misgelopen (van 11,1 miljoen op jaarbasis). Mogelijk kan het aantal overnachtingen in zomer en najaar wat groeien, maar het voorseizoen kan niet worden goedgemaakt. Dit verlies gaat direct ten koste van de marge en het investerend vermogen voor de komende jaren.
- De jaaromzet van de horeca (excl. hotels) in Zeeland is zo'n € 540 miljoen. Uit het onderzoek in de Zeeuwse steden vorige maand bleek dat de horeca in de steden in de maanden maart t/m augustus 30% van hun jaaromzet denkt te verliezen. Dit beeld zal elders in Zeeland vergelijkbaar zijn.

- De jaaronzet van dagattracties en recreatieve voorzieningen wordt geraamd op € 120 miljoen. Deze bedrijven hebben veel omzet verloren in het voorseizoen en verwachten verder omzetverlies in de komende periode als gevolg van de richtlijnen van de 1,5 meter samenleving.
- Uit het onderzoek naar de verwachte impact van de coronacrisis dat begin april werd afgerond bleek dat investeringen ter waarde van € 131 miljoen zouden worden uitgesteld. Ook nu weer zegt ruim de helft van de respondenten dat investeringen worden uitgesteld, gemiddeld € 250.000 per bedrijf.
Dit heeft grote economische gevolgen voor toeleverende bedrijven in o.a. de bouwsector, maar ook voor de toekomstbestendigheid van de toeristische sector.
- De toeristische keten staat niet op zichzelf en is nauw verweven met een enorm netwerk van toeleveranciers in allerlei sectoren. Dit betreft een zeer brede variëteit van sectoren: groothandel, schoonmaakbedrijven en wasserettes, afvalverwijdering, energiebedrijven, hoveniersbedrijven, caravanimporteurs, bouwbedrijven, enz. Omzetverlies in toerisme leidt dus direct tot omzetverlies in deze sectoren en heeft daarmee impact op de gehele Zeeuwse economie.

- Gedurende de lockdown-periode was bovendien sprake van het uitblijven van toeristische bestedingen in de lokale detailhandel. Uit het onderzoek in de Zeeuwse steden vorige maand bleek dat de detailhandel in de steden in de maanden maart t/m augustus 26% van hun jaaromzet denkt te verliezen, waarbij het omzetverlies in de winkels in de kern Sluis zelfs oploopt naar 38%. Dit omzetverlies zal in andere Zeeuwse regio's ook in deze bandbreedte vallen.
- In het onderzoek naar de verwachte impact van de coronacrisis dat begin april werd afgerond werd ook de impact over de overheidsfinanciën benoemd: minder overnachtingen leidt tot minder toeristenbelastinginkomsten bij gemeenten. Welke gevolgen heeft dit voor de belastingdruk en leefbaarheid van inwoners? Eind juni stuurden 100 Nederlandse gemeenten een brandbrief naar het Rijk omdat verhoging van lokale belastingen nodig lijkt te zijn om het gebrek aan inkomsten en de extra kosten als gevolg van de coronacrisis te kunnen opvangen.

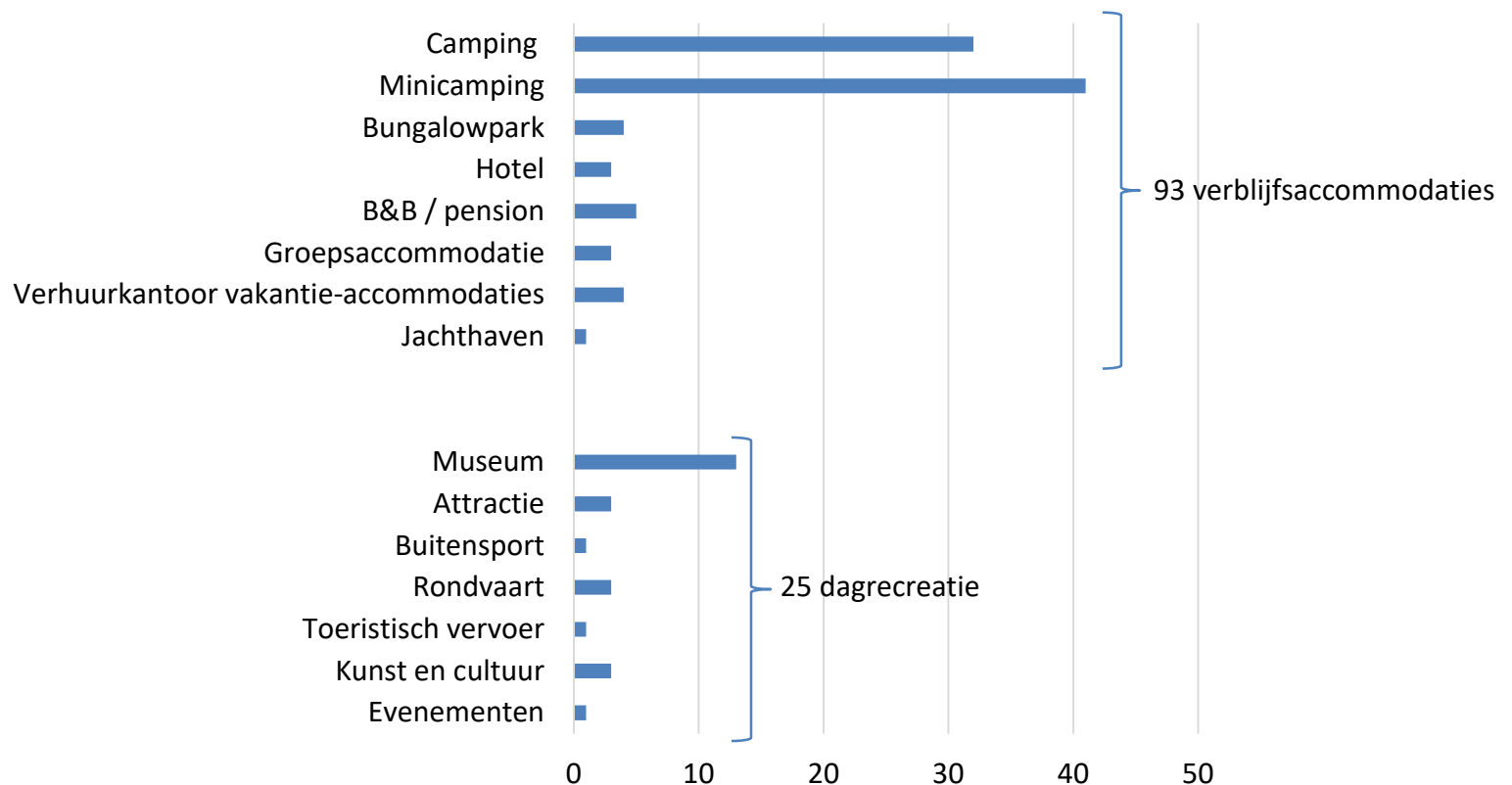
2 Respons

In totaal hebben 118 respondenten de vragenlijst (grotendeels) ingevuld. Dit aantal is niet representatief voor de Zeeuwse toerisme- en vrijetijdssector. De relatief lage respons kan wellicht worden verklaard door de hectische periode eind juni – ondernemen binnen de strikte voorwaarden van de 1,5 meter samenleving brengt veel extra werkdruk met zich mee.

De uitkomsten geven een indicatief beeld van de actuele situatie, maar kunnen niet worden vertaald naar de totale toerisme- en vrijetijdssector in Zeeland.

Beschrijving respondenten – naar type bedrijf

In totaal hebben 118 respondenten de vragenlijst (grotendeels) ingevuld. Dit aantal is niet representatief voor de Zeeuwse toerisme- en vrijetijdssector. De uitkomsten geven een indruk van de actuele situatie, maar kunnen niet worden vertaald naar de totale toerisme- en vrijetijdssector in Zeeland.

Beschrijving respondenten – naar vestigingslocatie

De 118 respondenten zijn als volgt verspreid over de Zeeuwse gemeenten. Het merendeel van de deelnemende verblijfsaccommodaties is gevestigd in de kustgemeenten, respondenten vanuit dagrecreatie zijn meer gespreid over Zeeland.

Gemeente	Verblijfsaccommodatie	Dagrecreatie	Totaal
Borsele	4	0	4
Goes	2	2	4
Kapelle	0	1	1
Middelburg	0	2	2
Noord-Beveland	5	1	6
Reimerswaal	3	0	3
Schouwen-Duivenland	27	9	36
Sluis	14	2	16
Terneuzen	1	2	3
Tholen	0	1	1
Veere	34	3	37
Vlissingen	3	2	5
Totaal	93	25	118

3 Omzet

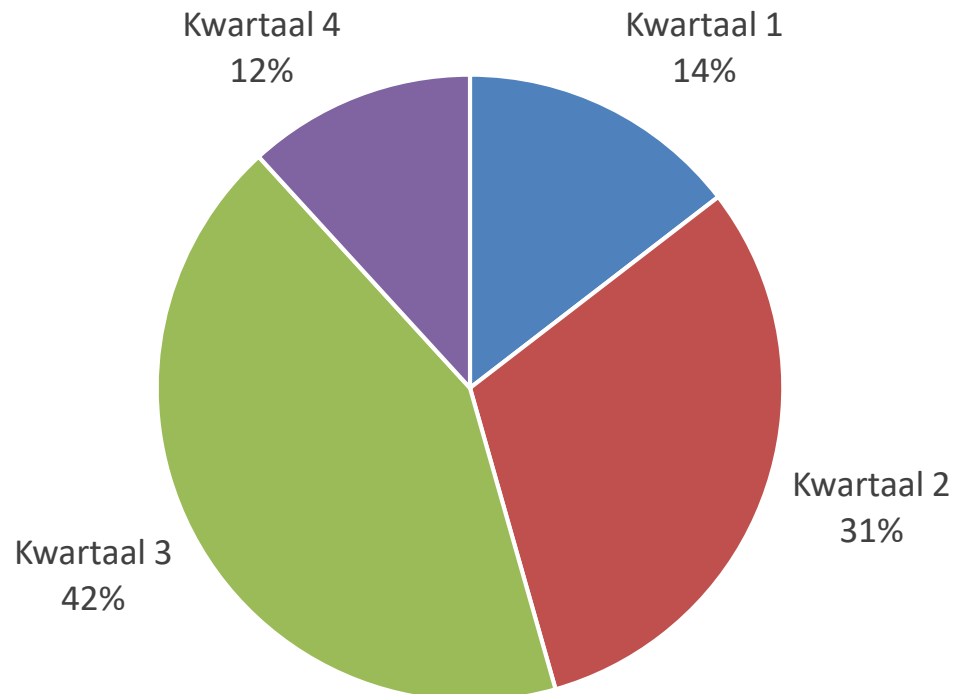
Respondenten zijn gevraagd hun netto omzet voor 2019 in te vullen en vervolgens aan te geven hoe deze omzet gespreid was over de kwartalen.

Daarnaast is men gevraagd naar hun verwachting ten aanzien van de omzet in 2020, wanneer er géén coronacrisis zou hebben plaatsgevonden.

Ten slotte is gevraagd hoe de omzet zich in het eerste half jaar van 2020 heeft ontwikkeld, onder invloed van de coronacrisis, en wat nu de verwachtingen zijn voor de omzet in de tweede helft van 2020.

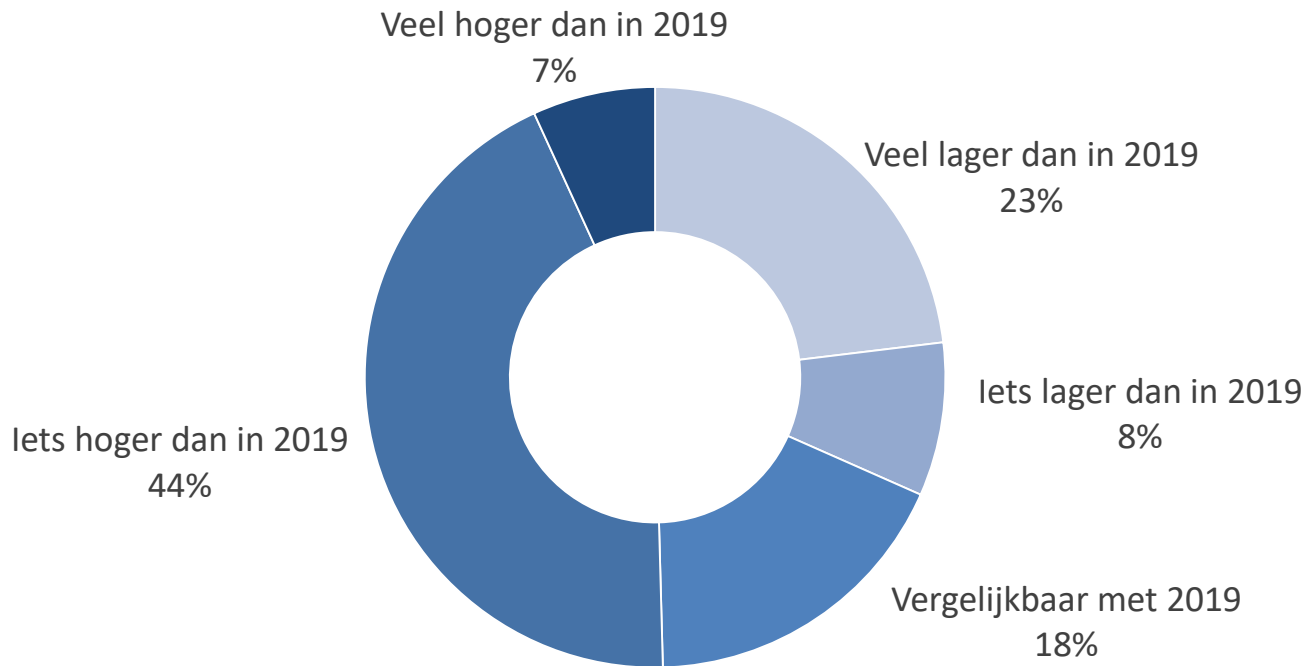
Omzetspreiding 2019

Zoals bekend kent de toeristische en vrijetijdssector een sterk seizoenspatroon, hetgeen zichtbaar is in de spreiding van de omzet over de kwartalen. Bijna driekwart van de omzet van de respondenten wordt behaald in het tweede en derde kwartaal. Dit komt overeen met de spreiding van alle toeristische overnachtingen in Zeeland zoals gemeten door het CBS.

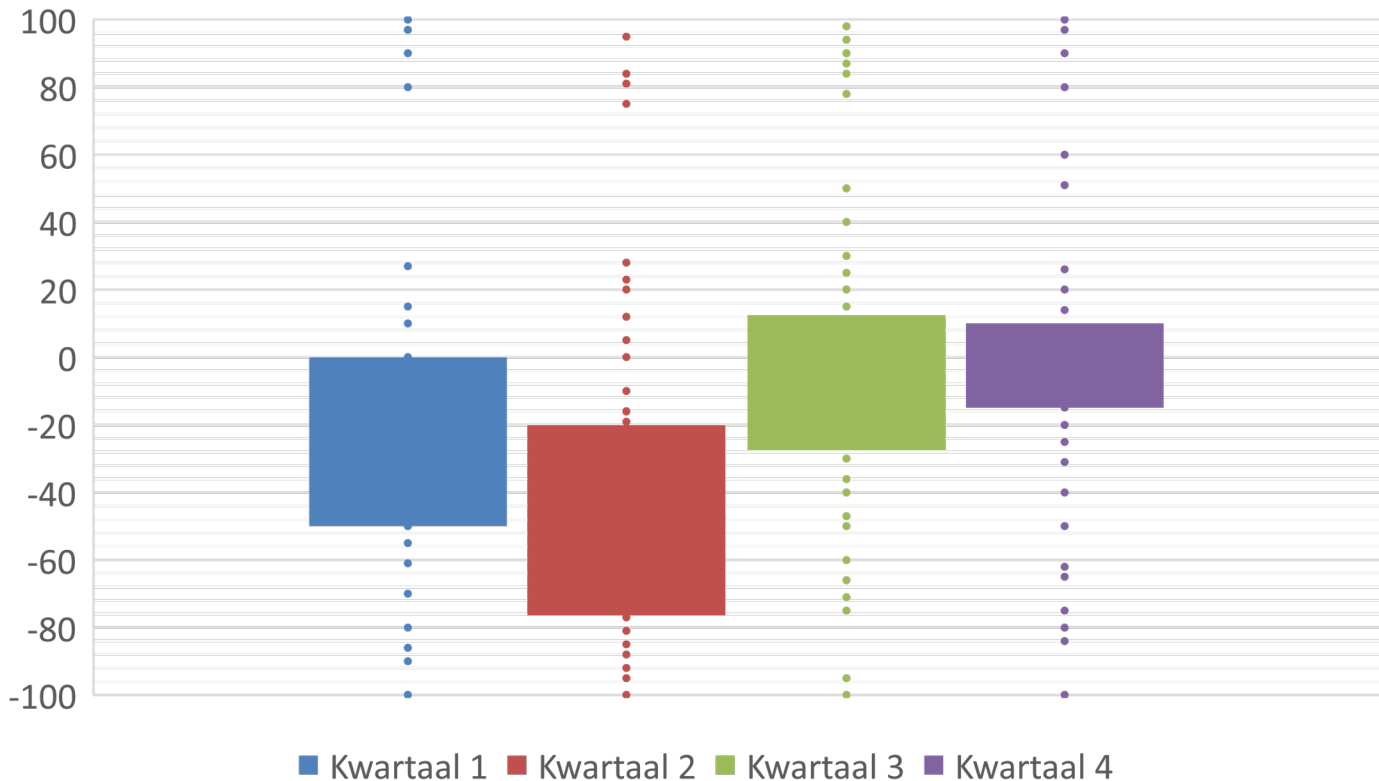
Prognose omzet 2020 – in reguliere omstandigheden

Ongeveer de helft van de respondenten verwachtte in 2020 een hogere omzet te halen dan in 2019.

Prognose omzet 2020 – in huidige omstandigheden

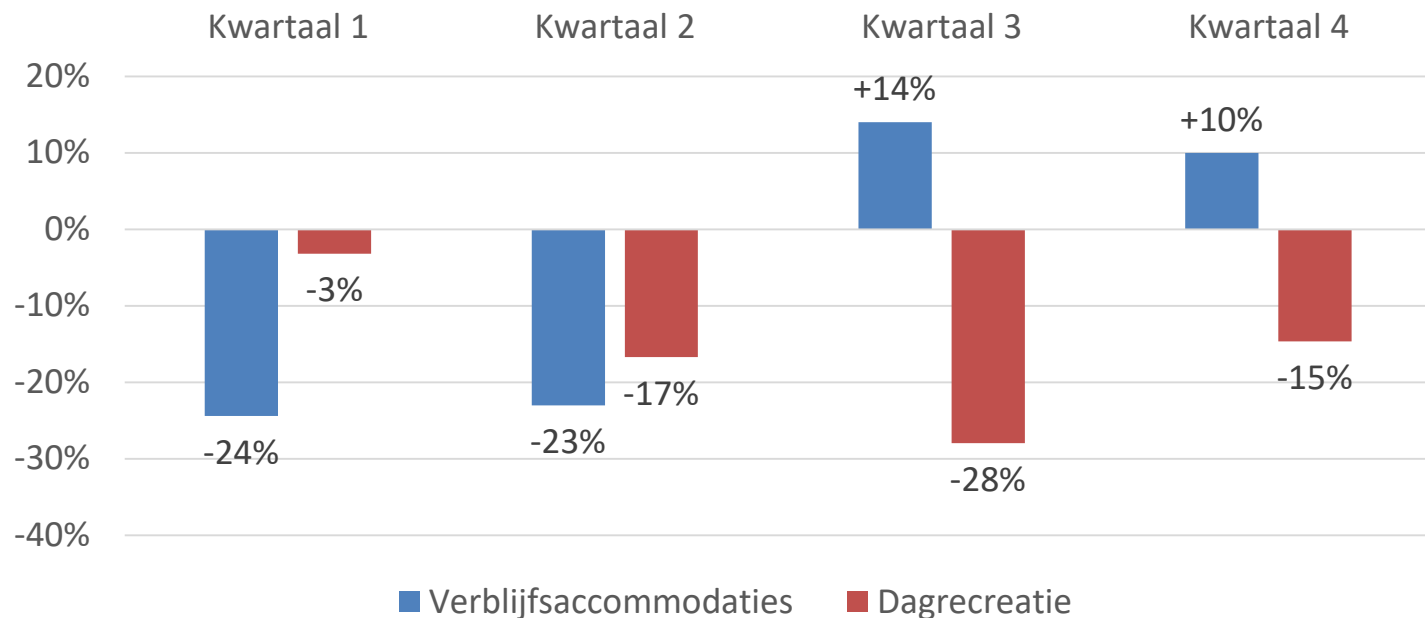
109 respondenten hebben ingevuld hoe hun omzet in de eerste twee kwartalen was ten opzichte van dezelfde kwartalen in 2019. 105 respondenten hebben ingevuld wat hun verwachting is ten aanzien van het derde en vierde kwartaal in 2020, uitgaande van de huidig geldende maatregelen tegen het coronavirus. Dit levert een zeer uiteenlopend beeld op, zoals geïllustreerd in onderstaand diagram.

Toelichting:
De gekleurde blokken tonen de “middelste helft” van de antwoorden, de overige antwoorden worden weergegeven met de stippen.

Prognose omzet 2020 – in huidige omstandigheden

Verblijfsaccommodaties en dagrecreatie laten een verschillend beeld zien. De deelnemende verblijfsaccommodaties rapporteren een fors omzetverlies in de eerste helft van het jaar, maar verwachten weer wat groei in het derde en vierde kwartaal. Over het gehele jaar bezien, rekening houdend met de verdeling van de omzet over het jaar, is er desondanks sprake van een omzetsdaling. De deelnemende ondernemers in de dagrecreatie hadden al een klein minnetje in het eerste kwartaal, een groter verlies in het tweede kwartaal en verwachten tot het einde van het jaar omzetverliezen.

4 Personeel

Steunmaatregelen van de overheid zijn erop gericht om werkgelegenheid te behouden, omdat omzetverliezen vaak ook leiden tot beëindigen van personeelscontracten. Aan de andere kant hebben sommige bedrijven door de richtlijnen van de 1,5 meter samenleving juist meer personeel nodig dan normaal. In het onderzoek is gevraagd naar het personeelsbestand in 2020 in vergelijking met 2019 en de mate waarin ondernemers nu te maken hebben met te veel of juist te weinig personeel.

Personeelsbestand 2020 vs. 2019

In de vragenlijst is onderscheid gemaakt tussen jaarrond personeel en seizoenspersoneel. 88% van de respondenten geeft aan in 2020 evenveel jaarrond medewerkers te hebben als in 2019. 6% zegt minder jaarrond medewerkers te hebben en eveneens 6% zegt juist meer jaarrond medewerkers in dienst te hebben dan in 2019.

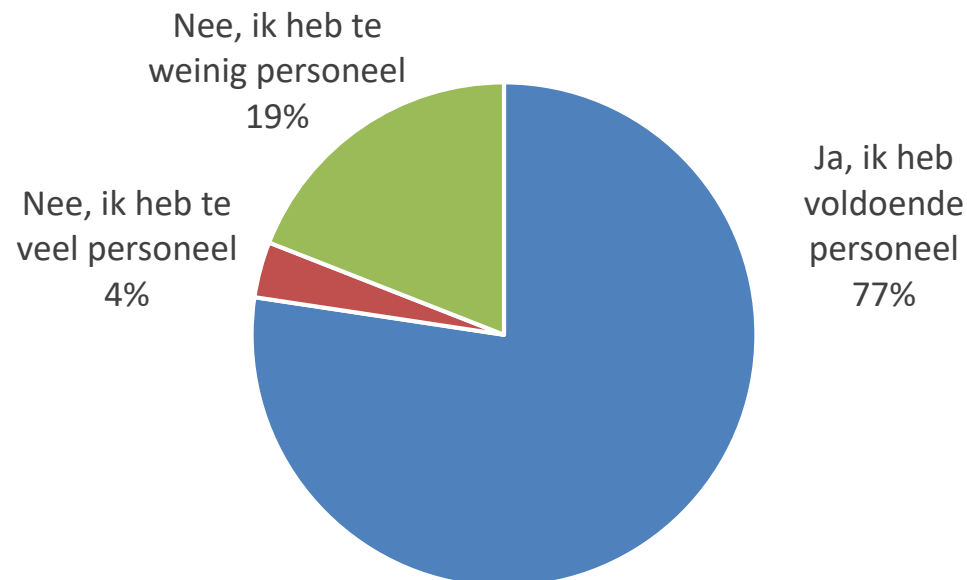
Voor wat betreft seizoenspersoneel zegt 83% van de respondenten evenveel medewerkers te hebben als in 2020. 10% zegt dit jaar minder seizoensmedewerkers in dienst te hebben en 7% heeft meer seizoensmedewerkers dan in 2019.

Respondenten die een toename van het (seizoens)personeel noemen, geven aan dat dit komt door de maatregelen tegen het coronavirus: veel meer schoonmaakwerkzaamheden en omgang met gasten vraagt meer tijd vanwege voorlichting en controles. Administratief gezien is er meer werk vanwege de vele omboekingen en annuleringen. Ten slotte gaat er veel tijd op aan het zoeken van informatie over hoe te handelen in de coronacrisis: van hoe te voldoen aan de 1,5 meter richtlijnen tot hoe gebruik te maken van de financiële steunpakketten.

Personeelsbestand toereikend?

Matcht de aanwezige hoeveelheid medewerkers ook met het benodigde aantal medewerkers? 77% van de respondenten zegt voldoende personeel te hebben. 4% heeft te veel personeel en 19% zegt te weinig personeel te hebben.

Respondenten met te weinig personeel zeggen dat er meer personeel nodig is vanwege alle corona-maatregelen en/of dat er onvoldoende geschikte kandidaten te vinden zijn. Enkele respondenten met voldoende personeel hebben hun personeel kunnen behouden dankzij de NOW-regeling, maar vragen zich af of ze dat in de winter nog kunnen volhouden, omdat nu geen tijd-voor-tijd uren worden opgebouwd.

Arbeidsmarkt

Deze resultaten moeten nadrukkelijk worden gezien in de huidige context: als gevolg van de coronacrisis hebben diverse bedrijven te maken met een lagere capaciteit en minder gasten en zelfs in deze situatie zegt 19% van de respondenten te weinig personeel te hebben.

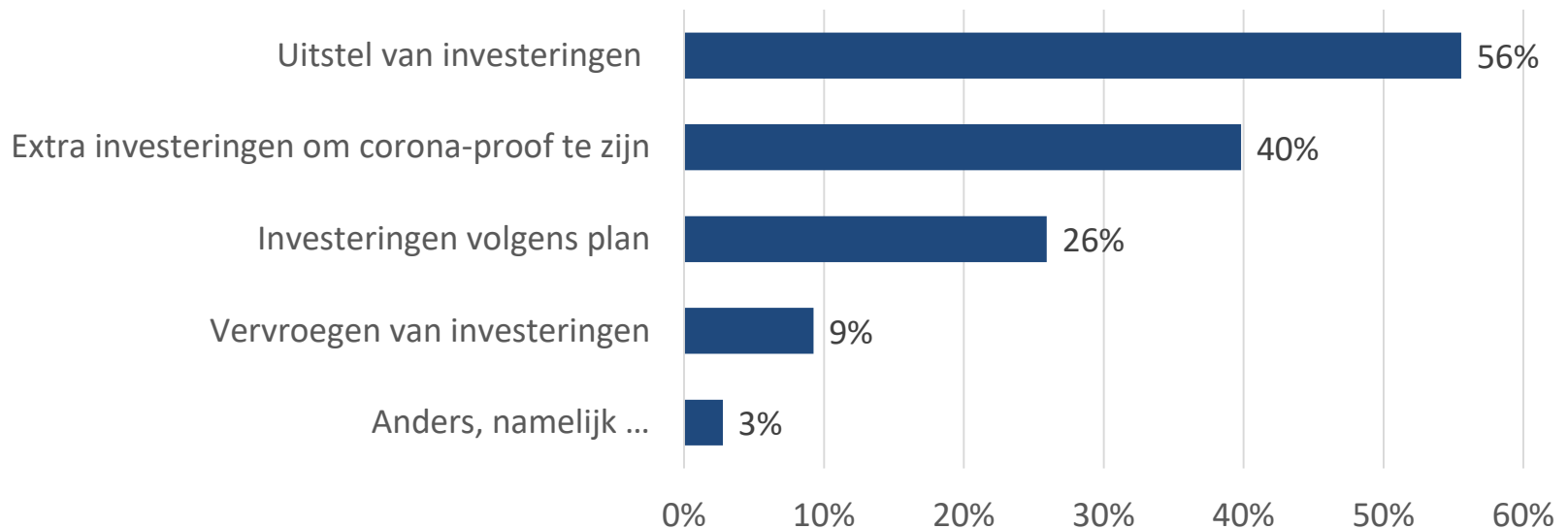
Wanneer de beperkingen van de 1,5 meter samenleving vervallen en de toerisme- en vrijetijdssector regulier kan functioneren, zullen de personeelstekorten naar verwachting weer snel toenemen. De beschikbaarheid van voldoende en geschikt personeel blijft dus een belangrijk aandachtspunt voor deze sector.

5 Investeringsen

In de vragenlijst is gevraagd naar het effect van de coronacrisis op de investeringen van het bedrijf. Zijn investeringen uitgesteld, vervroegd of zijn er juist extra investeringen gedaan om het bedrijf corona-proof te maken? Vervolgens is gevraagd naar de omvang en aard van deze investeringen.

Impact op investeringen

Ruim de helft van de respondenten zegt geplande investeringen te hebben uitgesteld vanwege de onzekere financiële situatie. 40% van de respondenten heeft extra investeringen gedaan om te kunnen voldoen aan de richtlijnen van de 1,5 meter samenleving en 9% heeft juist investeringen vervroegd om in te spelen op de kansen van het seizoen 2020. Een kwart van de respondenten laat investeringen doorgaan zoals eerder gepland. In de categorie 'anders' zeggen twee respondenten afgelopen winter investeringen te hebben gedaan en deze met de kennis van nu liever niet te hebben gedaan. Bij een andere respondent heeft de bank een investeringstop opgelegd.

Impact op investeringen

Bij de respondenten die zeggen extra investeringen te hebben gedaan om te voldoen aan de richtlijnen van de 1,5 meter samenleving gaat het om investeringen van gemiddeld € 25.000 per bedrijf. Met name de deelnemende verblijfsaccommodaties noemen hoge bedragen, bijvoorbeeld voor het aanpassen van sanitairgebouwen op campings/minicampings.

Vervroegde investeringen, om te profiteren van de kansen voor seizoen 2020, lijken vaak ook corona-proof, diverse respondenten noemen een investering in privé-sanitair op hun camping/minicamping.

Er is een grote groep respondenten die hun investeringen hebben uitgesteld vanwege alle onzekerheid in 2020. Gemiddeld gaat het om een bedrag van € 250.000 per ondernemer dat nu niet geïnvesteerd gaat worden.

In het licht van de omzetverliezen die in 2020 verwacht worden, kan worden gesteld dat de marges grotendeels verdwijnen en daarmee het investerend vermogen voor de komende jaren onder druk staat. Los van de financiële mogelijkheden is ook het ondernemersvertrouwen verlaagd, hetgeen de durf om te investeren aantast.

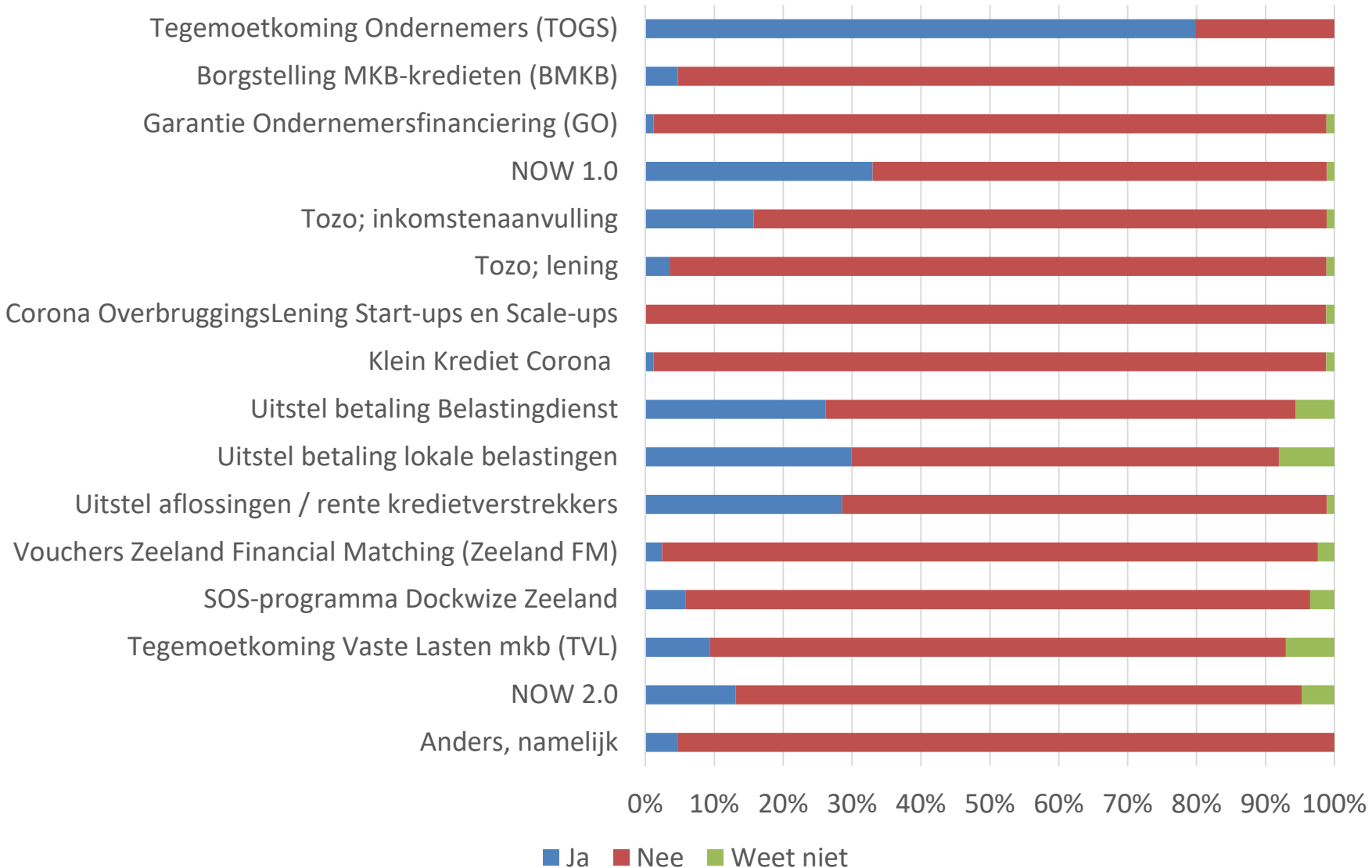
6 Financiële steun

De Rijksoverheid heeft verschillende financiële noodregelingen in het leven geroepen voor werkgevers en zelfstandigen. Daarnaast hebben ook regionale en lokale overheden hulpmiddelen aangeboden. In welke mate heeft men beroep gedaan op of is men van plan gebruik te maken van deze financiële regelingen en/of hulpmiddelen? Zie het diagram op de volgende pagina.

De eenmalige tegemoetkoming van € 4.000 (TOGS) is het meestgebruikt, 80% van de respondenten heeft daarvan gebruik gemaakt. Een derde van de respondenten heeft gebruik gemaakt van de NOW-regeling, ter behoud van werkgelegenheid. Dit percentage is zo laag omdat veel respondenten geen personeel in dienst hebben (kleine verblijfsaccommodaties gerund door de eigenaren; musea met vrijwilligers). 30% van de respondenten heeft uitstel aangevraagd voor de betaling van lokale belastingen en voor aflossingen en rentebetalingen bij kredietverstrekkers.

De maatregelen vanuit het tweede steunpakket zijn waarschijnlijk nog niet zo bekend. Slechts 13% van de respondenten is van plan een beroep te doen op de Tegemoetkoming Vaste Lasten mkb (TVL) en 9% wil een aanvraag doen bij de NOW 2.0 regeling.

Financiële steunmaatregelen

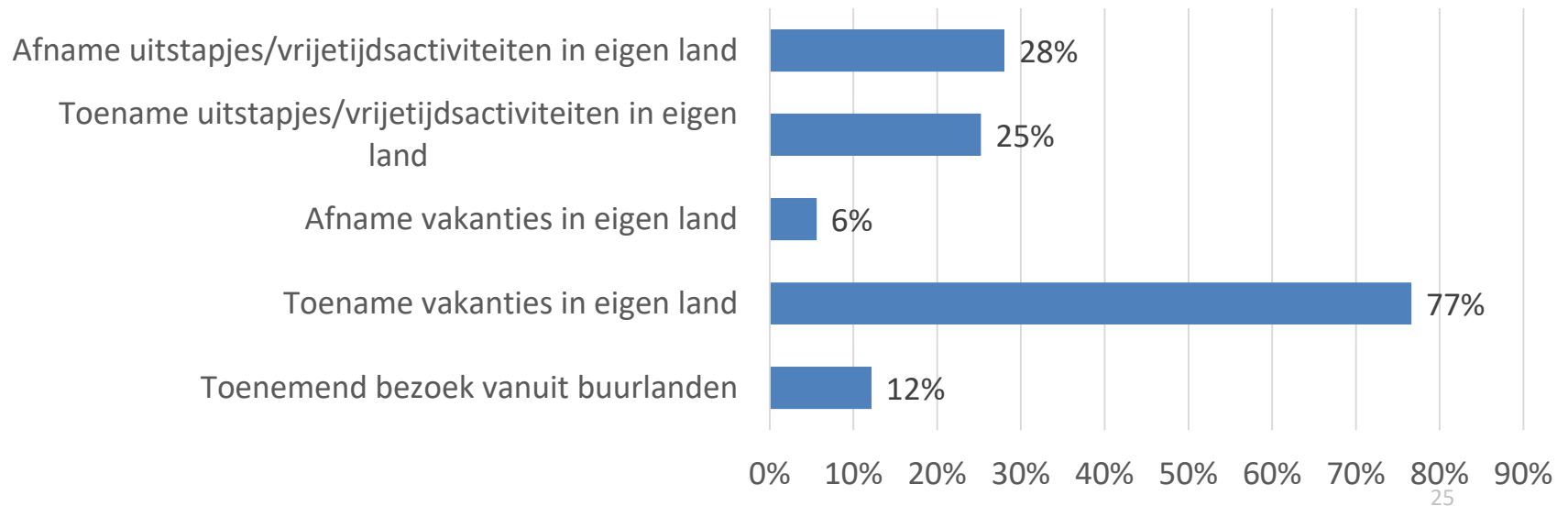

7 Kansen

Als gevolg van de coronacrisis is het toeristisch seizoen 2020 anders dan alle andere jaren. Dit heeft natuurlijk ook zijn weerslag op het consumentengedrag. In het onderzoek is gevraagd naar de verwachte wijzigingen in het consumentengedrag. Tevens is gevraagd naar welke kansen de huidige marktomstandigheden bieden voor het bedrijf.

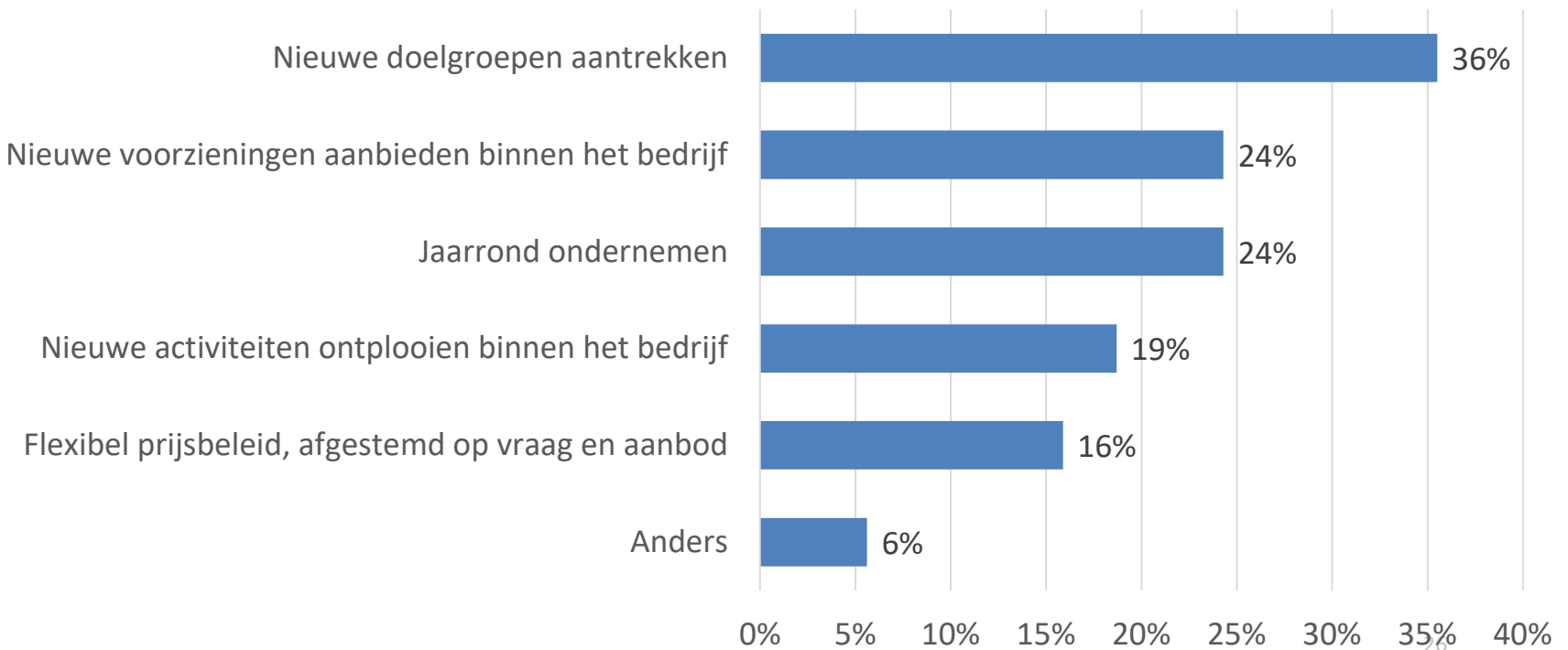
Wijzigingen consumentengedrag

De respondenten zijn vrij eensgezind ten aanzien van de vakanties in eigen land: 77% verwacht dat dit aantal zal toenemen en slechts 6% verwacht een daling. Voor wat betreft uitstapjes / vrijetijdsactiviteiten zijn de meningen sterk verdeeld; 28% verwacht een daling, een kwart verwacht juist een toename. Ten slotte verwacht 12% van de respondenten een toename van het bezoek uit de buurlanden.

Kansen voor het bedrijf

Bieden de huidige marktomstandigheden ook kansen voor ondernemers in de toerisme- en vrijetijdssector? Ruim een derde van de respondenten denkt dat er kansen zijn om nieuwe doelgroepen aan te trekken, ook gerelateerd aan de verwachte toename van vakanties in eigen land. Een kwart ziet kansen om nieuwe voorzieningen aan te bieden of om meer jaarrond te gaan ondernemen.

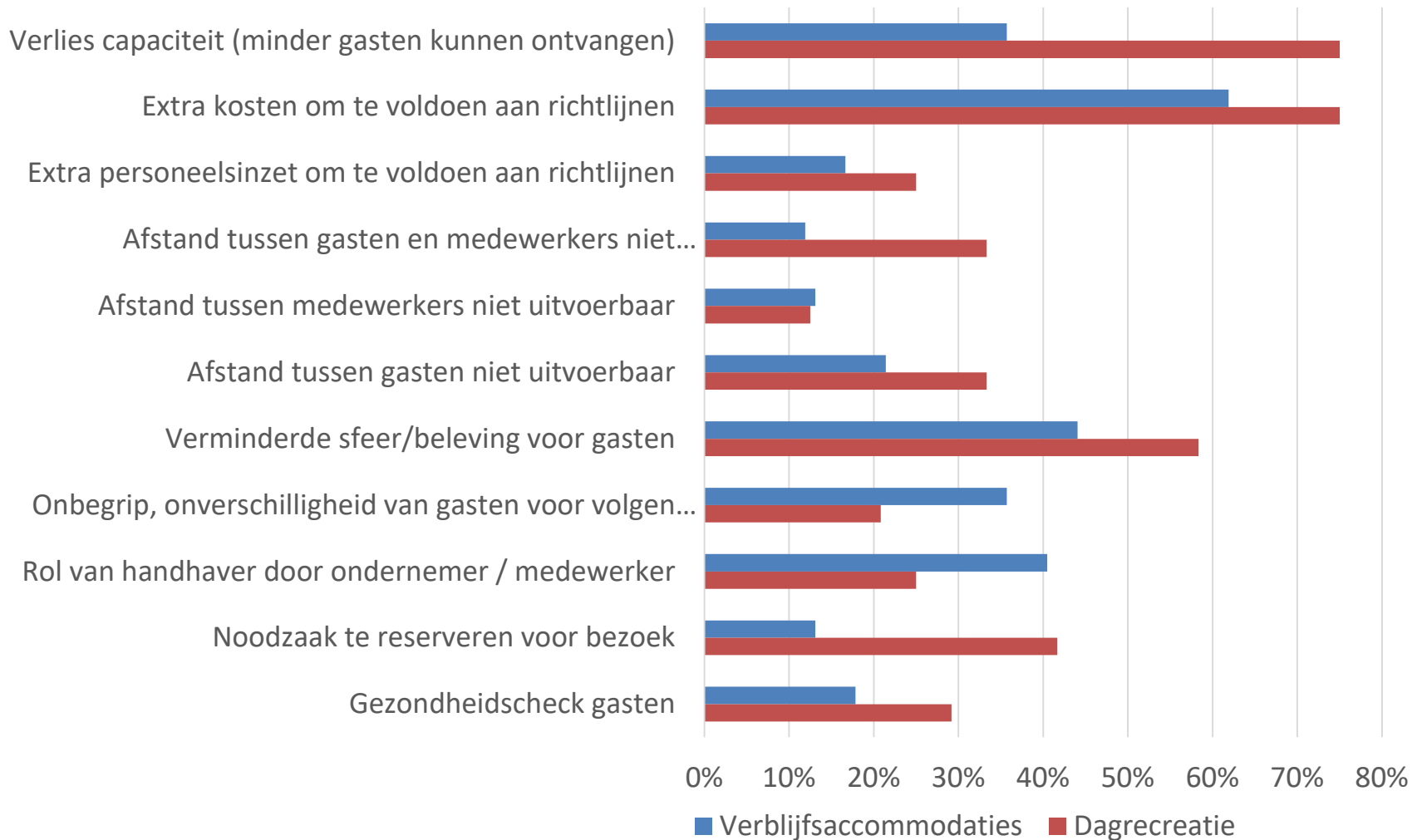
8 Knelpunten

De richtlijnen van de 1,5 meter samenleving stellen ondernemers voor grote uitdagingen. In het onderzoek is gevraagd naar de knelpunten die ondernemers ervaren, de mate waarin zij denken te kunnen overleven in de 1,5 meter samenleving en welke hulp zij nodig hebben op korte termijn en iets langere termijn.

Qua knelpunten (zie diagram op de volgende pagina) worden de extra kosten om te kunnen voldoen aan alle randvoorwaarden het meest genoemd. Voor respondenten uit de dagrecreatie is het verlies van capaciteit even belangrijk, respondenten vanuit de verblijfssector noemen dit probleem in mindere mate.

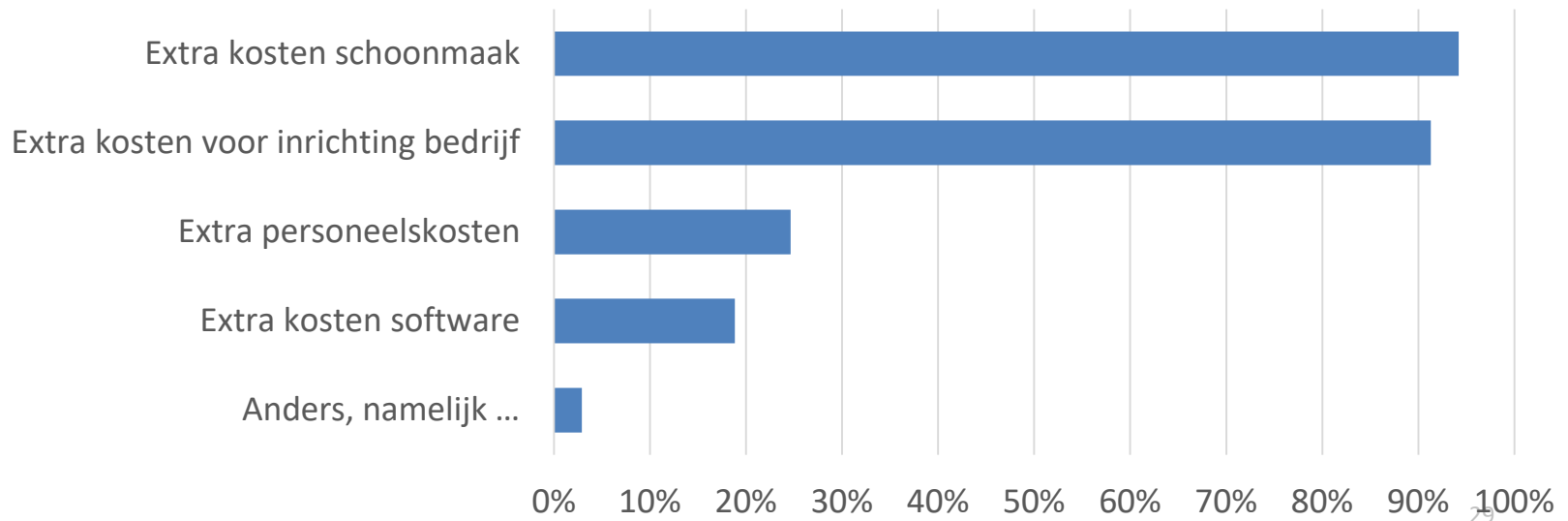
De verminderde sfeer/beleving voor gasten is voor beide groepen respondenten aan de orde; de helft van de respondenten noemt dit knelpunt. De beleving van vakanties en vrijetijdsactiviteiten wordt vooral bepaald door een ontspannen, onbezorgde sfeer, ruimte voor spontaniteit en prettige contacten tussen mensen, bijvoorbeeld met personeel in toerisme en horeca. Door de maatregelen wordt juist deze sfeer aangetast: er moet gereserveerd worden, dus spontane activiteiten worden ingeperkt; er wordt steeds gevraagd naar je gezondheid en de contacten worden afstandelijker door alle 1,5 meter maatregelen. Wat betekent dat voor de beleving van Zeeland?

Knelpunten 1,5 meter samenleving

Extra kosten

De extra kosten die ondernemers maken om te voldoen aan de richtlijnen van de 1,5 meter samenleving zijn het grootste knelpunten. Gevraagd naar de aard van deze kosten betreft het vooral kosten voor hygiëne / schoonmaak en kosten voor de inrichting van het bedrijf (informatieborden, stickers, plexiglas schermen, etc). Een kwart van de respondenten met extra kosten benoemt extra personeelskosten en een vijfde heeft extra kosten voor software, bijvoorbeeld om reserveringen voor specifieke tijdslots mogelijk te maken.

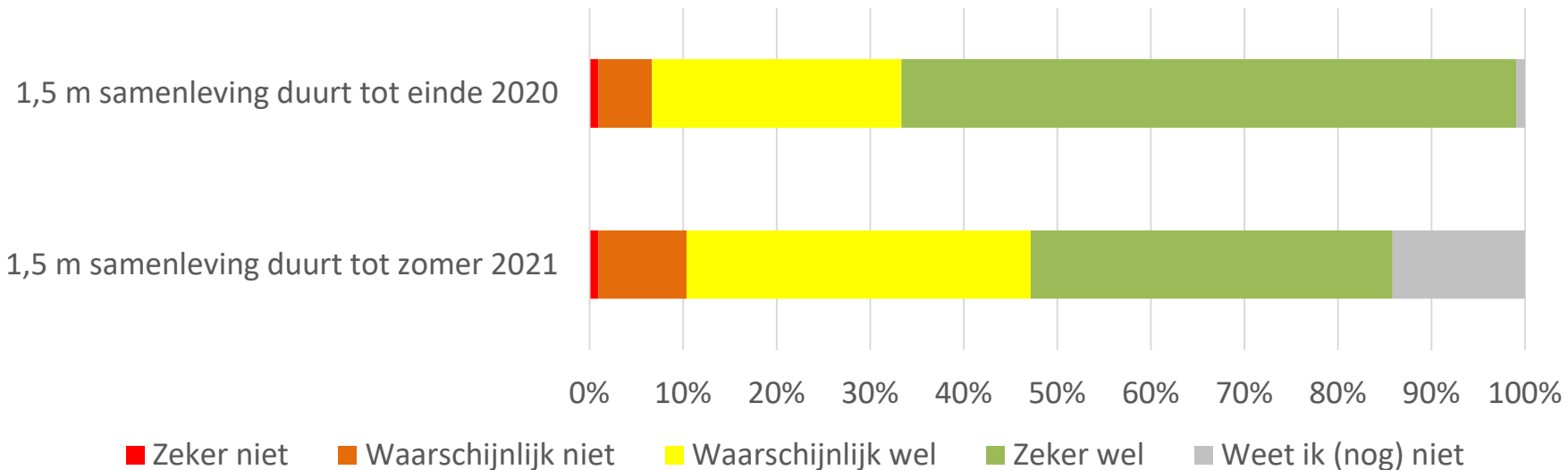
Capaciteitsverlies

Capaciteitsverlies is voor 80% van de respondenten in de dagrecreatie een belangrijk knelpunt. Musea die de vragenlijst invulden zeggen gemiddeld slechts 25% van hun reguliere capaciteit te kunnen benutten. Rondvaartbedrijven halen ongeveer de helft van hun capaciteit.

Ook in de verblijfssector is capaciteitsverlies een knelpunt, ruim een derde van de respondenten zegt dit te ervaren. Dit geldt met name voor groepsaccommodaties, maar ook campings/minicampings zeggen niet hun volledige capaciteit te kunnen benutten, de beperkingen in sanitaire voorzieningen leiden tot een vermindering van het aantal beschikbare standplaatsen.

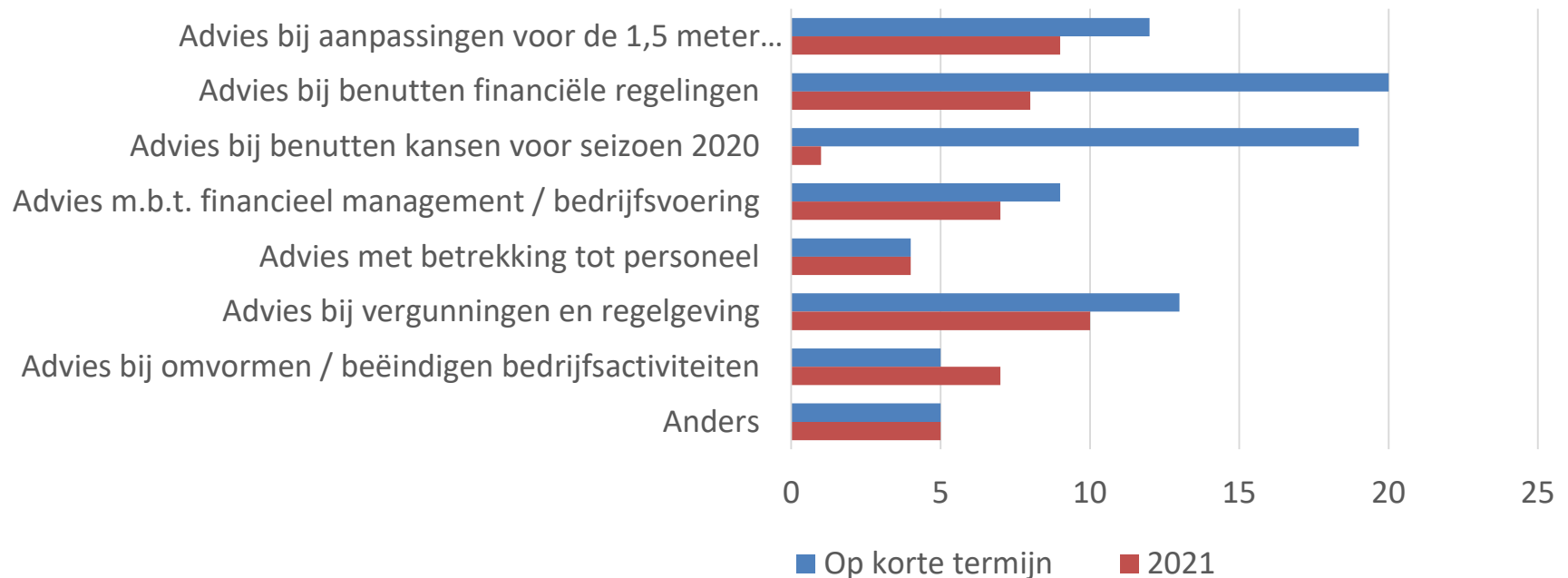
Overlevingskansen

Gevraagd naar de mate waarin men denkt dat het bedrijf kan overleven in de 1,5 meter samenleving, is het beeld van de respondent relatief optimistisch, zeker in vergelijking met een landelijke peiling van de Kamer van Koophandel in mei. Vermoedelijk geeft de versoepeling van de maatregelen vertrouwen in de overlevingskansen, alhoewel de huidige 1,5 meter samenleving niet té lang moet voortduren. Nu al weet een derde van de respondenten niet zeker of hun bedrijf kan overleven. Als de huidige maatregelen voortduren tot zomer 2021, twijfelt bijna de helft van de respondenten over het voortbestaan van het bedrijf.

Benodigd advies

Op korte termijn is er vooral behoefte aan advies bij het benutten van de financiële steunmaatregelen en het benutten van kansen voor het huidige seizoen. Richting volgend jaar wil een tiental respondenten advies bij vergunningen en regelgeving.

9 Conclusie

- De verblijfsaccommodaties hebben grote impact ondervonden van het verbod op recreatief nachtverblijf per 30 maart en de gefaseerde heropening in de periode van 1 mei tot 16 juni. Het verlies uit het voorseizoen kan niet worden ingehaald gedurende zomer en najaar. Dit verlies gaat direct ten koste van de marge en het investerend vermogen voor de komende jaren.
- De dagrecreatie ondervindt een langdurig effect van de maatregelen; de capaciteit is beperkt en maatregelen werken belemmerend op reguliere bedrijfsvoering. Verwachting is dat na omzetverlies in het voorjaar er ook sprake zal zijn van aanzienlijke omzetverliezen in zomer en najaar.
- Naast alle financiële gevolgen van de coronacrisis is er ook impact op de beleving van gasten. Deze beleving wordt aangetast door de vele maatregelen, waardoor spontaniteit en sfeer onder druk staan. Dit heeft impact op de beleving van vakanties en vrije tijd in Zeeland.
- De toerisme- en vrijetijdssector is van groot belang voor Zeeland, zowel economisch als qua leefbaarheid. Als gevolg van de coronacrisis twijfelt een substantieel deel van de ondernemers over hun overlevingskansen. Dit heeft grote impact op de sector, maar ook op (de economie van) Zeeland als geheel.